

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۲۹۳

دانشگاه یزد
دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری
گروه علوم اقتصادی

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
علوم اقتصادی

بررسی ساختار بازار صنایع تولیدی ایران طی برنامه
سوم توسعه ج.ا.ا (۸۳-۱۳۷۹)

استاد راهنما: دکتر عباس قضایی

استاد مشاور: دکتر زهرا نصرالهی

پژوهش و نگارش: آسیه قربانی قصابعلی سرایی

۱ / ۷ / ۱۳۸۸

کتابخانه دانشگاه یزد
تاسیس ۱۳۸۸

اسفندماه ۱۳۸۷

۱۲۶۹۳۲

تقدیم به:

پدر صبور و مادر مهربانم که وجودشان
برایم همه عشق است و وجودم برایشان همه رنج،
توانشان رفت تا به توانایی رسم و
مویشان سپیدی گرفت تا سپید روی بانم.

و

برادر و خواهران عزیزم که همواره موجب دلگرمی و سرفرازیم هستند.

وای کاش

۱۳۸۸ / ۷ / ۱

بابی قراری های خود در این ایام به فرسودگی این سال هانمی افزودم.

تقدیر و شکر

در سیکرانه زندگی دو چیز افروغم می‌کند،
آبی آسمان را که می‌بینم و می‌دانم که نیست و
خدایی را که نمی‌بینم و می‌دانم که هست.
دکتر علی شریعتی

سپاس سیکران، پروردگار یکتا را که در سایه لطف و کرامت خود با خلق اندیشه در وجود آدمی، علم را وسیله رشد و تکامل او قرار داد. اکنون که با اعطای نعمت بزرگ سلامتی و در سایه توجهات خداوند بزرگ، تحصیلات دوره فوق لیسانس خود را به پایان رسانده‌ام، بر خود لازم می‌دانم، از راه‌نمایی استاد محترم، جناب آقای دکتر قضایی و مشاوره سرکار خانم دکتر نصرالی قدر دانی و سپاسگزاری نمایم.

همچنین از کلیه کسانی که مراد این راه‌یاری نموده‌اند کمال شکر را دارم:

جناب آقای دکتر فیض پور که همواره راه‌نما و راه‌کشایم بودند؛

سرکار خانم فخرالسادات کاکاچه پاس مساعدت‌های بی‌دریغش؛

دوست نازنینم نسیم باغبان فردوس که همواره همراه و یاورم بود

و دوست عزیزم هانا حام فروش

مدیریت تحصیلات تکمیلی

صور تجلسه دفاعیه پایان نامه دانشجوی
دوره کارشناسی ارشد

شناسه: ب/ک/۳

جلسه دفاعیه پایان نامه تحصیلی خانم آسیه قربانی قصابعلی سرایی دانشجوی کارشناسی

ارشد (۸۵۰۳۴۵۴) رشته/گرایش: علوم اقتصادی

تحت عنوان:

بررسی ساختار بازار صنایع تولیدی ایران طی برنامه سوم توسعه ج.ا.ا (۸۳-۱۳۷۹)

و تعداد واحد: ۶ واحد در تاریخ ۸۷/۱۲/۱۳ با حضور اعضای هیأت داوران (به شرح ذیل) تشکیل گردید.

پس از ارزیابی توسط هیأت داوران، پایان نامه با نمره: به عدد ۱۹/۲۵ به حروف

نوزده بیست و پنج و درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء

نام و نام خانوادگی

عنوان

آقای دکتر عباس قضائی یزدی

استاد/استادان راهنما:

خانم دکتر زهرا نصراللهی

استاد/استادان مشاور

آقای دکتر محمد علی فیض پور

متخصص و صاحب نظر داخلی:

آقای دکتر حسن خادمی زارع

متخصص و صاحب نظر خارجی:

نماینده تحصیلات تکمیلی دانشگاه (ناظر)

نام و نام خانوادگی: آقای سید محسن سعیدی مدنی

امضاء:

چکیده

از ملزومات هر اقتصادی شناخت بخش‌های مختلف آن محسوب می‌شود. شناخت ساختار صنایع و بررسی نوع بازارهایی که در آن مشغول به فعالیت هستند و در نتیجه اعمال سیاست‌های مناسب و کارا برای افزایش سطح رقابت و رفاه نیز از ملزومات بخش صنعت به حساب می‌آید. به منظور رسیدن به این اهداف قبل از هر چیز نیاز به معرفی ساختار صنعت دیده می‌شود. به این منظور این پژوهش در نظر دارد با محاسبه نسبت‌های تمرکز و تعیین ساختار صنایع تولیدی ایران به شناخت این ساختارها و در نتیجه انتخاب سیاست‌های مناسب در جهت بهبود بخش صنعت کمک نماید. نسبت تمرکز با استفاده چهار شاخص نسبت تمرکز n بنگاه، شاخص هرفیندال-هیرشمن، ضریب جینی و واریانس لگاریتم اندازه بنگاه، بر اساس سه متغیر تولید، ارزش‌افزوده و اشتغال برای صنایع تولیدی دو رقمی (بر اساس کدهای ISIC) طی سال‌های برنامه سوم توسعه بدست آمده است.

نتایج حاصل از این پژوهش، از رقابتی بودن ساختار صنایع تولیدی ایران و حرکت در جهت رقابتی‌تر شدن آنها طی سال‌های برنامه سوم توسعه خبر می‌دهد. نتایج بر این امر دلالت دارند که صنایع تولیدی ایران طی این سال‌ها به سوی سرمایه‌بر شدن حرکت نموده‌اند. پس از انجام بررسی و مقایسه نتایج بدست آمده، به منظور استفاده سیاست‌گذاران در جهت اعمال سیاست‌های مناسب، شاخص هرفیندال-هیرشمن و متغیر ارزش تولید از بین سایر شاخص‌ها و متغیرهای مورد استفاده پیشنهاد می‌گردد.

واژگان کلیدی: ساختار صنعتی، نرخ تمرکز، معیار هرفیندال-هیرشمن، ضریب جینی،

واریانس لگاریتم اندازه بنگاه، صنایع تولیدی، برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی فرهنگی ج.ا.ا.

فهرست

۱	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۱-۱	۱-۱- مقدمه.....
۲	۲-۱- طرح مسأله و موضوع.....
۳	۳-۱- ضرورت انجام تحقیق.....
۴	۴-۱- اهداف تحقیق.....
۵	۵-۱- سؤالات پژوهشی.....
۶	۶-۱- قلمرو و روش تحقیق.....
۷	۷-۱- تعاریف و اصطلاحات تحقیق.....
۶	۱-۷-۱- صنعت.....
۶	۲-۷-۱- ساختار صنعت.....
۷	۳-۷-۱- طبقه‌بندی بین‌المللی استاندارد فعالیت‌های صنعتی (ISIC).....
۷	۴-۷-۱- اشتغال.....
۸	۵-۷-۱- ارزش افزوده فعالیت‌های صنعتی.....
۹	۶-۷-۱- ارزش ستاده فعالیت صنعتی.....
۹	۷-۷-۱- ارزش داده فعالیت صنعتی.....
۹	۸-۷-۱- ارزش تولید.....
۹	۹-۷-۱- بنگاه یا کارگاه صنعتی.....
۱۰	۱۰-۷-۱- بازار.....
۱۰	۸-۱- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۱۱	فصل دوم: پایه‌های نظری و پیشینه تحقیق.....
۱۲	۱-۲- مقدمه.....
۱۳	۲-۲- مروری بر ادبیات موضوع تحقیق از دیدگاه نظری.....
۱۵	۱-۲-۲- رقابت.....
۱۵	۱-۱-۲-۲- رقابت کامل.....
۱۶	۲-۱-۲-۲- رقابت انحصاری.....
۱۷	۲-۲-۲- انحصار.....
۱۷	۱-۲-۲-۲- انحصار کامل.....
۱۸	۲-۲-۲-۲- بنگاه مسلط.....
۱۹	۳-۲-۲-۲- انحصار چند جانبه محکم.....
۲۰	۴-۲-۲-۲- انحصار چند جانبه سست.....
۲۱	۳-۲-۲- اندازه‌گیری قدرت انحصاری.....
۲۲	۴-۲-۲- عوامل ایجاد و استمرار انحصار.....
۲۲	۱-۴-۲-۲- وجود صرفه‌های ناشی از گسترش مقیاس تولید.....

۲۲ وجود هزینه ثابت بسیار بالا..... ۲-۴-۲-۲
۲۳ انحصار در نهاده‌های تولید..... ۳-۴-۲-۲
۲۳ موانع قانونی..... ۴-۴-۲-۲
۲۳ شهرت یافتن در تولید..... ۵-۴-۲-۲
۲۴ کاهش قیمت تا Min LAC رقیب..... ۶-۴-۲-۲
۲۴ به کارگیری ظرفیت‌های استفاده نشده..... ۷-۴-۲-۲
۲۵ دانش خاص..... ۸-۴-۲-۲
۲۵ تحقیق و توسعه..... ۹-۴-۲-۲
۲۶ تاریخچه بازارهای انحصاری..... ۳-۲
۳۰ ساختار صنعت و اهمیت آن..... ۴-۲
۳۰ رفتار بازار..... ۱-۴-۲
۳۱ عملکرد بازار..... ۲-۴-۲
۳۱ ساختار بازار..... ۳-۴-۲
۳۳ نظریات مختلف جهت علیت بین عناصر سه‌گانه بازار..... ۳-۴-۲
۳۴ نظریه ساختارگرایی..... ۱-۳-۴-۲
۳۵ مکتب شیکاگو-یو. سی. ال. ای..... ۱-۳-۴-۲
۳۶ مکتب رفتارگرایی..... ۱-۳-۴-۲
۳۷ مکتب ورود (منازعه)..... ۱-۴-۴-۲
۳۸ تمرکز و روش‌های اندازه‌گیری آن..... ۵-۲
۳۸ ماهیت و تعریف تمرکز..... ۱-۵-۲
۴۰ معیارهای مطلق و نابرابری تمرکز..... ۲-۵-۲
۴۴ شاخص‌های اندازه‌گیری تمرکز..... ۳-۵-۲
۴۵ شاخص معکوس تعداد بنگاه‌های بازار..... ۱-۳-۵-۲
۴۶ شاخص نسبت تمرکز بنگاه..... ۲-۳-۵-۲
۴۹ شاخص هر فیندال-هیرشمن..... ۳-۳-۵-۲
۴۹ شاخص هانا و کی..... ۴-۳-۵-۲
۵۰ شاخص آنتروپی..... ۵-۳-۵-۲
۵۱ واریانس لگاریتم اندازه بنگاه..... ۶-۳-۵-۲
۵۲ شاخص لیندا..... ۷-۳-۵-۲
۵۳ معیار پراکندگی..... ۸-۳-۵-۲
۵۳ منحنی لورنز و ضریب جینی..... ۹-۳-۵-۲
۵۵ شاخص لرنر..... ۱۰-۳-۵-۲
۵۷ شاخص بین..... ۱۱-۳-۵-۲
۵۸ شاخص راسچایلد..... ۱۲-۳-۵-۲
۶۰ شاخص کشش پذیری..... ۱۳-۳-۵-۲
۶۱ شاخص انحراف میانگین نسبی تقاطعی..... ۱۴-۳-۵-۲
۶۱ مروری بر مطالعات انجام شده..... ۷-۲
۶۱ مطالعات انجام شده در سایر کشورها..... ۱-۷-۲
۶۴ مطالعات انجام شده در ایران..... ۲-۷-۲

۶۷-۷- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۶۷

فصل سوم: توصیف داده‌ها و روش تحقیق ۶۹

۱-۳- مقدمه ۷۰

۲-۳- روش‌های محاسبه شاخص‌های ارزیابی ساختار صنعت ۷۰

۱-۲-۳- شاخص نسبت تمرکز II بنگاه ۷۱

۲-۲-۳- شاخص هرfindال- هیرشمن ۷۴

۳-۲-۳- ضریب جینی ۷۶

۴-۲-۳- واریانس لگاریتم اندازه بنگاه ۸۰

۳-۳- جمع‌آوری اطلاعات و آمار تحقیق ۸۱

۱-۳-۳- قلمرو تحقیق ۸۱

۱-۱-۳-۳- طبقه‌بندی بین‌المللی فعالیت‌های اقتصادی (بخش صنایع تولیدی) ۸۲

۴-۳- سازماندهی و توصیف داده‌ها ۸۶

۱-۴-۳- توصیف کلی داده‌های سال ۱۳۷۹ ۸۶

۱-۱-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای تعداد بنگاه‌های موجود در صنعت ۸۷

۲-۱-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای ارزش‌افزوده ۸۹

۳-۱-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای ارزش تولید ۹۰

۲-۴-۳- توصیف کلی داده‌های سال ۱۳۸۰ ۹۲

۱-۲-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای تعداد بنگاه‌های موجود در صنعت ۹۳

۲-۲-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای ارزش‌افزوده ۹۵

۳-۲-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای ارزش تولید ۹۷

۳-۴-۳- توصیف کلی داده‌های سال ۱۳۸۱ ۹۸

۱-۳-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای تعداد بنگاه‌های موجود در صنعت ۹۹

۲-۳-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای ارزش‌افزوده ۱۰۱

۳-۳-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای ارزش تولید ۱۰۲

۴-۴-۳- توصیف کلی داده‌های سال ۱۳۸۲ ۱۰۴

۱-۴-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای تعداد بنگاه‌های موجود در صنعت ۱۰۵

۲-۴-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای ارزش‌افزوده ۱۰۷

۳-۴-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای ارزش تولید ۱۰۹

۵-۴-۳- توصیف کلی داده‌های سال ۱۳۸۳ ۱۱۰

۱-۵-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای تعداد بنگاه‌های موجود در صنعت ۱۱۱

۲-۵-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای ارزش‌افزوده ۱۱۳

۳-۵-۴-۳- توصیف داده‌ها بر مبنای ارزش تولید ۱۱۴

۵-۳- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۱۱۶

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها ۱۱۸

۱-۴- مقدمه ۱۱۹

۲-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع مواد غذایی و آشامیدنی (۱۵) ۱۲۲

۱۲۲	۱-۲-۴	متغیر تولید
۱۲۳	۲-۲-۴	متغیر ارزش افزوده
۱۲۴	۳-۲-۴	متغیر اشتغال
۱۲۶	۳-۴	تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید محصولات از توتون تنباکو (۱۶)
۱۲۶	۴-۴	تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید منسوجات (۱۷)
۱۲۷	۱-۴-۴	متغیر تولید
۱۲۷	۲-۴-۴	متغیر ارزش افزوده
۱۲۸	۳-۴-۴	متغیر اشتغال
۱۲۹	۵-۴	تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید پوشاک (۱۸)
۱۳۰	۱-۵-۴	متغیر تولید
۱۳۱	۲-۵-۴	متغیر ارزش افزوده
۱۳۲	۳-۵-۴	متغیر اشتغال
۱۳۳	۶-۴	تعیین نسبت تمرکز صنایع دباغی و عمل آوردن چرم (۱۹)
۱۳۳	۱-۶-۴	متغیر تولید
۱۳۴	۲-۶-۴	متغیر ارزش افزوده
۱۳۵	۳-۶-۴	متغیر اشتغال
۱۳۶	۷-۴	تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید چوب و محصولات چوبی (۲۰)
۱۳۶	۱-۷-۴	متغیر تولید
۱۳۷	۲-۷-۴	متغیر ارزش افزوده
۱۳۷	۳-۷-۴	متغیر اشتغال
۱۳۹	۸-۴	تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید کاغذ و محصولات کاغذی (۲۱)
۱۳۹	۱-۸-۴	متغیر تولید
۱۴۰	۲-۸-۴	متغیر ارزش افزوده
۱۴۱	۳-۸-۴	متغیر اشتغال
۱۴۲	۹-۴	تعیین نسبت تمرکز صنایع انتشار و چاپ (۲۲)
۱۴۲	۱-۹-۴	متغیر تولید
۱۴۳	۲-۹-۴	متغیر ارزش افزوده
۱۴۴	۳-۹-۴	متغیر اشتغال
۱۴۵	۱۰-۴	تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید فراورده‌های نفتی (۲۳)
۱۴۵	۱-۱۰-۴	متغیر تولید
۱۴۶	۲-۱۰-۴	متغیر ارزش افزوده
۱۴۶	۳-۱۰-۴	متغیر اشتغال
۱۴۷	۱۱-۴	تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی (۲۴)
۱۴۸	۱-۱۱-۴	متغیر تولید
۱۴۹	۲-۱۱-۴	متغیر ارزش افزوده
۱۴۹	۳-۱۱-۴	متغیر اشتغال

- ۱۲-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید محصولات لاستیکی و پلاستیکی (۲۵)..... ۱۵۱
- ۱-۱۲-۴- متغیر تولید..... ۱۵۱
- ۲-۱۲-۴- متغیر ارزش افزوده..... ۱۵۲
- ۳-۱۲-۴- متغیر اشتغال..... ۱۵۳
- ۱۳-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید سایر محصولات کانی غیر فلزی (۲۶)..... ۱۵۴
- ۱-۱۳-۴- متغیر تولید..... ۱۵۴
- ۲-۱۳-۴- متغیر ارزش افزوده..... ۱۵۵
- ۳-۱۳-۴- متغیر اشتغال..... ۱۵۶
- ۱۴-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید فلزات اساسی (۲۷)..... ۱۵۷
- ۱-۱۴-۴- متغیر تولید..... ۱۵۷
- ۲-۱۴-۴- متغیر ارزش افزوده..... ۱۵۸
- ۳-۱۴-۴- متغیر اشتغال..... ۱۵۸
- ۱۵-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید محصولات فلزی به جز ماشین آلات (۲۸)..... ۱۶۰
- ۱-۱۵-۴- متغیر تولید..... ۱۶۰
- ۲-۱۵-۴- متغیر ارزش افزوده..... ۱۶۱
- ۳-۱۵-۴- متغیر اشتغال..... ۱۶۲
- ۱۶-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید ماشین آلات و محصولات طبقه بندی نشده (۲۹)..... ۱۶۳
- ۱-۱۶-۴- متغیر تولید..... ۱۶۳
- ۲-۱۶-۴- متغیر ارزش افزوده..... ۱۶۴
- ۳-۱۶-۴- متغیر اشتغال..... ۱۶۵
- ۱۷-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید ماشین آلات اداری و حسابگر و محاسباتی (۳۰)..... ۱۶۶
- ۳-۱۷-۴- متغیر تولید..... ۱۶۷
- ۲-۱۷-۴- متغیر ارزش افزوده..... ۱۶۷
- ۳-۱۷-۴- متغیر اشتغال..... ۱۶۸
- ۱۸-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید ماشین آلات مولد و انتقال برق (۳۱)..... ۱۶۹
- ۱-۱۸-۴- متغیر تولید..... ۱۶۹
- ۲-۱۸-۴- متغیر ارزش افزوده..... ۱۷۰
- ۳-۱۸-۴- متغیر اشتغال..... ۱۷۱
- ۱۹-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید رادیو و تلویزیون و وسایل ارتباطی (۳۲)..... ۱۷۲
- ۱-۱۹-۴- متغیر تولید..... ۱۷۲
- ۲-۱۹-۴- متغیر ارزش افزوده..... ۱۷۳
- ۳-۱۹-۴- متغیر اشتغال..... ۱۷۴
- ۲۰-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید ابزار پزشکی و ابزار اپتیکی و ابزار دقیق (۳۳)..... ۱۷۵
- ۱-۲۰-۴- متغیر تولید..... ۱۷۵
- ۲-۲۰-۴- متغیر ارزش افزوده..... ۱۷۷
- ۳-۲۰-۴- متغیر اشتغال..... ۱۷۷

۱۷۹.....	۲۱-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید وسایل نقلیه موتوری و تریلر (۳۴)
۱۷۹.....	۱-۲۱-۴- متغیر تولید
۱۸۰.....	۲-۲۱-۴- متغیر ارزش افزوده
۱۸۱.....	۳-۲۱-۴- متغیر اشتغال
۱۸۲.....	۲۲-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید سایر وسایل حمل و نقل (۳۵)
۱۸۲.....	۱-۲۲-۴- متغیر تولید
۱۸۳.....	۲-۲۲-۴- متغیر ارزش افزوده
۱۸۴.....	۳-۲۲-۴- متغیر اشتغال
۱۸۵.....	۲۳-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع تولید مبلمان و مصنوعات طبقه بندی نشده (۳۶)
۱۸۶.....	۱-۲۳-۴- متغیر تولید
۱۸۶.....	۲-۲۳-۴- متغیر ارزش افزوده
۱۸۷.....	۳-۲۳-۴- متغیر اشتغال
۱۸۸.....	۲۴-۴- تعیین نسبت تمرکز صنایع بازیافت (۳۷)
۱۸۹.....	۱-۲۴-۴- متغیر تولید
۱۹۰.....	۲-۲۴-۴- متغیر ارزش افزوده
۱۹۰.....	۳-۲۴-۴- متغیر اشتغال
۱۹۱.....	۲۵-۴- جمع بندی و نتیجه گیری

۲۰۲..... فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۲۰۳.....	۱-۵- نتیجه گیری
۲۰۵.....	۲-۵- پیشنهادات

۲۰۷..... منابع و مأخذ

۲۰۸.....	الف- منابع فارسی
۲۱۱.....	ب- منابع انگلیسی
۲۱۶.....	ج- منابع اینترنتی

فهرست جداول

جدول ۱-۲	طبقه‌بندی بازارها بر اساس خصوصیات سازمانی	۱۴
جدول ۲-۲	ویژگی‌های بازار رقابت کامل	۱۶
جدول ۳-۲	ویژگی‌های بازار رقابت انحصاری	۱۷
جدول ۴-۲	ویژگی‌های بازار انحصار کامل	۱۸
جدول ۵-۲	ویژگی‌های بازار انحصار چند جانبه محکم	۲۰
جدول ۶-۲	ویژگی‌های بازار انحصار چند جانبه سست	۲۰
جدول ۱-۳	طیف ساختار بازارها و خصوصیات آنها بر اساس شاخص CR	۷۲
جدول ۲-۳	طبقه‌بندی بازارها بر اساس HHI	۷۴
جدول ۳-۳	نحوه برخورد با ادغام با توجه به شاخص تمرکز	۷۵
جدول ۴-۳	تعداد بنگاه‌ها، ارزش افزوده و تولید بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت سال ۱۳۷۹	۸۷
جدول ۵-۳	تعداد بنگاه‌های بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۷۹	۸۹
جدول ۶-۳	ارزش افزوده بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۷۹	۹۰
جدول ۷-۳	ارزش تولید بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۷۹	۹۲
جدول ۸-۳	تعداد بنگاه‌ها، ارزش افزوده و تولید بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت سال ۱۳۸۰	۹۳
جدول ۹-۳	تعداد بنگاه‌های بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۸۰	۹۵
جدول ۱۰-۳	ارزش افزوده بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۸۰	۹۶
جدول ۱۱-۳	ارزش تولید بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۸۰	۹۸
جدول ۱۲-۳	تعداد بنگاه‌ها، ارزش افزوده و تولید بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت سال ۱۳۸۱	۹۹
جدول ۱۳-۳	تعداد بنگاه‌های بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۸۱	۱۰۱
جدول ۱۴-۳	ارزش افزوده بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۸۱	۱۰۲
جدول ۱۵-۳	ارزش تولید بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۸۱	۱۰۴
جدول ۱۶-۳	تعداد بنگاه‌ها، ارزش افزوده و تولید بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت سال ۱۳۸۲	۱۰۵
جدول ۱۷-۳	تعداد بنگاه‌های بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۸۲	۱۰۷
جدول ۱۸-۳	ارزش افزوده بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۸۲	۱۰۸
جدول ۱۹-۳	ارزش تولید بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۸۲	۱۱۰
جدول ۲۰-۳	تعداد بنگاه‌ها، ارزش افزوده و تولید بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت سال ۱۳۸۳	۱۱۱
جدول ۲۱-۳	تعداد بنگاه‌های بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۸۳	۱۱۳
جدول ۲۲-۳	ارزش افزوده بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۸۳	۱۱۴
جدول ۲۳-۳	ارزش تولید بخش صنعت به تفکیک نوع فعالیت در سال ۱۳۸۳	۱۱۶
جدول ۱-۴	شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر تولید، صنعت ۱۵	۱۲۳
جدول ۲-۴	شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر ارزش افزوده، صنعت ۱۵	۱۲۴
جدول ۳-۴	شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر اشتغال، صنعت ۱۵	۱۲۵
جدول ۴-۴	شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر تولید، صنعت ۱۷	۱۲۷
جدول ۵-۴	شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر ارزش افزوده، صنعت ۱۷	۱۲۸
جدول ۶-۴	شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر اشتغال، صنعت ۱۷	۱۲۹

- جدول ۴-۴۴- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر ارزش افزوده، صنعت ۳۰..... ۱۶۸
- جدول ۴-۴۵- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر اشتغال، صنعت ۳۰..... ۱۶۸
- جدول ۴-۴۶- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر تولید، صنعت ۳۱..... ۱۷۰
- جدول ۴-۴۷- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر ارزش افزوده، صنعت ۳۱..... ۱۷۰
- جدول ۴-۴۸- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر اشتغال، صنعت ۳۱..... ۱۷۱
- جدول ۴-۴۹- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر تولید، صنعت ۳۲..... ۱۷۳
- جدول ۴-۵۰- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر ارزش افزوده، صنعت ۳۲..... ۱۷۳
- جدول ۴-۵۱- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر اشتغال، صنعت ۳۲..... ۱۷۴
- جدول ۴-۵۲- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر تولید، صنعت ۳۳..... ۱۷۷
- جدول ۴-۵۳- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر ارزش افزوده، صنعت ۳۳..... ۱۷۷
- جدول ۴-۵۴- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر اشتغال، صنعت ۳۳..... ۱۷۸
- جدول ۴-۵۵- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر تولید، صنعت ۳۴..... ۱۸۰
- جدول ۴-۵۶- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر ارزش افزوده، صنعت ۳۴..... ۱۸۱
- جدول ۴-۵۷- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر اشتغال، صنعت ۳۴..... ۱۸۱
- جدول ۴-۵۸- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر تولید، صنعت ۳۵..... ۱۸۳
- جدول ۴-۵۹- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر ارزش افزوده، صنعت ۳۵..... ۱۸۳
- جدول ۴-۶۰- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر اشتغال، صنعت ۳۵..... ۱۸۵
- جدول ۴-۶۱- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر تولید، صنعت ۳۶..... ۱۸۶
- جدول ۴-۶۲- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر ارزش افزوده، صنعت ۳۶..... ۱۸۷
- جدول ۴-۶۳- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر اشتغال، صنعت ۳۶..... ۱۸۸
- جدول ۴-۶۴- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر تولید، صنعت ۳۷..... ۱۹۰
- جدول ۴-۶۵- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر ارزش افزوده، صنعت ۳۷..... ۱۹۰
- جدول ۴-۶۶- شاخص‌های محاسباتی تمرکز، بر مبنای متغیر اشتغال، صنعت ۳۷..... ۱۹۱
- جدول ۴-۶۷- تمرکز کلی بخش صنعت، متغیر تولید..... ۱۹۲
- جدول ۴-۶۸- مقادیر شاخص‌های تمرکز صنایع تولیدی ایران طی برنامه سوم توسعه بر مبنای متغیر تولید..... ۱۹۴
- جدول ۴-۶۹- رتبه‌بندی صنایع تولیدی ایران طی برنامه سوم توسعه بر مبنای متغیر تولید..... ۱۹۵
- جدول ۴-۷۰- تمرکز کلی بخش صنعت، متغیر ارزش افزوده..... ۱۹۶
- جدول ۴-۷۱- مقادیر شاخص‌های تمرکز صنایع تولیدی ایران طی برنامه سوم توسعه بر مبنای متغیر ارزش افزوده..... ۱۹۷
- جدول ۴-۷۲- رتبه‌بندی صنایع تولیدی ایران طی برنامه سوم توسعه بر مبنای متغیر ارزش افزوده..... ۱۹۸
- جدول ۴-۷۳- تمرکز کلی بخش صنعت، متغیر اشتغال..... ۱۹۹
- جدول ۴-۷۴- مقادیر شاخص‌های تمرکز صنایع تولیدی ایران طی برنامه سوم توسعه بر مبنای متغیر اشتغال..... ۲۰۰
- جدول ۴-۷۵- رتبه‌بندی صنایع تولیدی ایران طی برنامه سوم توسعه بر مبنای متغیر اشتغال..... ۲۰۱

فهرست نمودارها

۸	شکل ۱-۱- ترکیب شاغلان
۴۲	نمودار ۱-۲: منحنی تمرکز
۴۸	نمودار ۲-۲: منحنی تمرکز
۵۴	نمودار ۲-۲- منحنی لورنز
۵۹	نمودار ۳-۲- اندازه‌گیری قدرت انحصاری
۷۳	نمودار ۱-۳- نمودار تمرکز
۷۸	نمودار ۳-۳- منحنی لورنز، Excle
۷۸	نمودار ۲-۳- منحنی لورنز، SPSS
۷۹	نمودار ۵-۳- منحنی لورنز، MATLAB
۷۹	نمودار ۶-۴- تخمین منحنی لورنز
۱۲۳	نمودار ۱-۴: منحنی لورنز، صنعت ۱۵، متغیر تولید
۱۲۴	نمودار ۲-۴: منحنی لورنز، صنعت ۱۵، متغیر ارزش افزوده
۱۲۵	نمودار ۳-۴: منحنی لورنز، صنعت ۱۵، متغیر اشتغال

فصل اول:

کلیات تحقیق

بنگاهها در چارچوبهایی فعالیت می‌کنند که به آن ساختار بازار می‌گویند. ساختار یک بازار در واقع آن دسته از خصوصیات سازمانی بازار است که با شناسایی آنها می‌توان مکانیزم قیمت‌گذاری و رقابت را در بازار مشخص نمود. اساساً ساختار هر بازار، الگویی است که بر اساس آن اجزای تشکیل دهنده جهت رسیدن به یک هدف معین سازماندهی شده و در کنار هم قرار گرفته‌اند (خداداد کاشی، ۱۳۷۷، ص ۱۴). ساختار بازار دارای ویژگی‌هایی (نظیر تعداد خریداران و فروشندگان، موانع ورود بنگاه‌های جدید، میزان همگن بودن کالاها، ادغام بنگاه‌ها و تنوع محصول) می‌باشد که هر یک از این ویژگی‌ها عامل تشخیص و تفکیک بازارها از یکدیگر محسوب می‌شوند. بر این اساس بازارها به رقابت کامل، انحصارخالص، رقابت انحصاری، انحصار دو جانبه، انحصار چند جانبه و ... تقسیم بندی می‌گردند.

در مطالعات تجربی پیرامون ساختار بازارها و صنایع، برای قضاوت در مورد میزان رقابت و انحصار در هر بازار، معمولاً از مفهوم تمرکز استفاده می‌شود. تمرکز چگونگی و نحوه تقسیم بازار بین بنگاه‌ها را تعیین می‌نماید. نظریه‌های اقتصادی و بسیاری از کارهای تجربی مؤید آن است که رقابت در بازار شدیداً از درجه تمرکز تاثیر می‌پذیرد. استفاده از نرخ تمرکز در اندازه‌گیری قدرت انحصاری، یک روش معمول در مطالعات اقتصادی اخیر در سازمان‌های صنعتی محسوب می‌گردد (Jacquemin & Encaoua, 1980, P 87). تحلیل تمرکز بازار زمینه‌ای مناسب برای درک بهتر ارتباط عناصر ساختاری و عملکردی بازار فراهم می‌آورد و با بررسی بازارها از این دیدگاه بهتر می‌توان علل بروز رفتارهای رقابتی و غیر رقابتی را تشخیص داد.

با توجه به اهمیت موضوع تمرکز و شناخت ساختار صنایع، این پژوهش در نظر دارد با محاسبه نسبت‌های تمرکز و تعیین ساختار صنایع تولیدی ایران به شناخت این ساختارها و در نتیجه انتخاب سیاست‌های مناسب در جهت بهبود بخش صنعت کمک نماید.

فصل اول دارای هشت قسمت می‌باشد. پس از مقدمه، قسمت دوم شامل طرح مسئله و

موضوع تحقیق خواهد بود. ضرورت انجام تحقیق در قسمت سوم مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در قسمت چهارم به بیان اهداف تحقیق پرداخته و سؤالات پژوهشی مباحث قسمت پنجم را به خود اختصاص داده است. قلمرو و روش تحقیق در قسمت ششم ارائه گردیده و تعاریف و اصطلاحات مورد استفاده در این تحقیق در قسمت هفتم مطرح شده است. در انتها، خلاصه و جمع‌بندی حاصل از این فصل بیان می‌گردد.

۱-۲- طرح مسأله و موضوع

اگر چه می‌توان بر اساس تئوری‌های اقتصاد خرد ساختار بازارها را در طیف رقابت کامل تا انحصار خالص طبقه‌بندی نمود، اما این طبقه‌بندی می‌تواند با توجه به متغیرهای تبیین کننده ساختار بازار، نحوه تعامل بنگاه‌ها با یکدیگر، و به عبارتی رفتار و در نهایت عملکردی که در نتیجه این رفتار ناشی می‌گردد، نیز صورت پذیرد. "ساختار هر پدیده مرکب، الگویی است که بر اساس آن اجزای متشکله جهت رسیدن به یک هدف معین سازماندهی شده و در کنار هم قرار گرفته‌اند." بر این اساس، ساختار بازار بیان کننده خصوصیات بازار بوده و به کمک این خصوصیات می‌توان به ارتباط اجزای بازار و ماهیت قیمت‌گذاری و رقابت در بازار پی‌برد. تمرکز فروشندگان، تمرکز خریداران، شرایط ورود و درجه تفاوت کالاها از مهم‌ترین عوامل تعیین کننده ساختار بازار محسوب می‌گردد (Shepherd, 1972, P 25). در این بین تمرکز بازار شاخص مناسبی برای تشخیص نوع ساختار بازار است. تمرکز، نحوه و چگونگی توزیع تولید و سایر متغیرهای مرتبط را اندازه‌گیری کرده و سهم هریک از آنها را مشخص می‌نماید. بنا به تعریف، رقابت به شدت متأثر از تمرکز بوده و هر قدر مقدار تمرکز کاهش یابد بر میزان رقابتی بودن بازار افزوده می‌گردد. در نتیجه، بر اساس میزان تمرکز محاسباتی می‌توان به ساختار بازار (رقابتی، انحصاری، شبه رقابتی و ...) پی‌برد. تعیین اندازه تمرکز موضوعی است که این پژوهش می‌کوشد تا با استفاده از داده‌های بنگاه‌های صنعتی موجود در صنایع تولیدی ایران طی برنامه سوم توسعه (۸۳-۱۳۷۹) آن را با

استفاده از شاخص‌های مختلف، محاسبه و مورد ارزیابی قرار دهد.

۳-۱- ضرورت انجام تحقیق

در بسیاری از کشورها هر ساله میزان تمرکز بازار در صنایع مختلف اندازه‌گیری می‌شود که نتایج آن راهنمای مناسبی برای سیاست‌گذاری‌های صنعتی و اقتصادی دولت‌ها، بقای رقابت و رعایت حقوق مصرف‌کنندگان است (بخشی، ۱۳۸۲، ص ۷۵). ایجاد بستر رقابت و حذف انحصارات از جمله مقولات بحث برانگیز در اقتصاد ایران می‌باشد و تنظیم لایحه ضد انحصار و دفاع از حقوق مصرف‌کنندگان از اقدامات ضروری برای ایجاد فضای رقابت و حذف رفتارهای انحصاری و غیررقابتی خواهد بود. از عواقب رفتار انحصاری، می‌توان به افزایش قیمت، کاهش تقاضا و تولید و در نتیجه کاهش اشتغال اشاره نمود. بدیهی است که تدوین قوانین و مقررات ضد انحصار بدون شناخت ساختار و عملکرد بازارها امکان‌پذیر نیست و از این رو، تخمین ساختار بازار و تغییرات آن، از ضرورت‌های مهم در هر بخش اقتصادی قلمداد می‌شود.

۴-۱- اهداف تحقیق

هدف اصلی این پژوهش، شناسایی و تجزیه و تحلیل ساختار بازار صنایع تولیدی ایران طی سالهای برنامه پنج ساله سوم توسعه، می‌باشد. همچنین این تحقیق به مقایسه نتایج حاصل از تحلیل بازار، توسط شاخص‌های نسبت تمرکز n بنگاه، شاخص هرفیندال-هیرشمن، ضریب جینی و لگاریتم اندازه بنگاه می‌پردازد.

با شناخت ساختار یک صنعت و میزان شدت انحصار در آن، سیاست‌گذاران اقتصادی، قادر خواهند بود سیاست‌های مناسبی در جهت کنترل و کاهش انحصار اتخاذ نمایند. از این رو با شناخت ساختار بازارهای صنعتی می‌توان کمک فراوانی به برنامه‌ریزی برای رشد اقتصادی و رفاه